

М. Федоришин, доц.,
Национальный университет „Львівська політехніка”, Львов

КОНФИГУРАТИВНАЯ МОДЕЛЬ РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ: ИМПЛИЦИТНАЯ И ЭКСПЛИЦИТНАЯ ПРЕДИКАЦИЯ

Статья посвящена рассмотрению особенностей предикации в японском и английском языках с точки зрения предложенной автором конфигуративной модели речевого общения.

Ключевые слова: язык, речевое общение, конфигуративная модель, говорящий, адресат, предикация.

УДК 81`37.521

Ю. Федотова, асист.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

БЕЗІМЕННА НОМІНАЦІЯ ЖІНОЧИХ ПЕРСОНАЖІВ У «ПОВІСТІ ПРО ПРИНЦА ГЕНДЖІ» МУРАСАКІ ШІКІБУ

У статті розглянуто джерела формування жіночого антропонімікону «Повісті про принца Генджі», структуру антропонімічних моделей та способи номінації жіночих персонажів. Простежується зв'язок між антропонімічною традицією доби Хейан та особливостями номінації дійових осіб автором твору, обґрунтовується замісна функція прізвиць та назв посад жінок у романі.

Ключові слова: антропоетонім, структура антропонімічної моделі, безіменна номінація, прізвисько, асоціація

Говорячи про антропонімікон японської середньовічної літератури, зокрема про «Повість про принца Генджі» Мурасакі Шікібу, неможливо залишити поза увагою вплив тогочасної антропонімічної традиції на іменування літературних персонажів. Японський антропонімікон, особливо жіночий, аж до середини ХІХ ст. був дуже складним для дослідження. Ім'я вважалось священним і було оточене численними табу, крім того, змінювалось кілька разів протягом життя залежно від віку, соціального статусу, професійних занять, релігійних поглядів та багатьох інших факторів. Антропонімічна модель чоловіків вищого суспільного прошарку складалася з 2-5 елементів, які віддзеркалювали крім особистого імені ще й назву клану походження, посаду, титул «кабане», прізвисько тощо. Однак при цьому справжнє ім'я 実名 / джіцумьо:/ або 忌み名 /іміна/, за винятком рідкісних випадків, зберігалось у суворій таємниці. Жіночі імена були ще більш обмеженими правилами і табу. Крім того, в офіційних документах імена жінок найчастіше фіксувалися двома способами: (1) назвою клану, посади, прізвища родича чоловічої статі: 三位/сані/ «чиновник третьо-

го рангу», 少納言 /шьоногон/ «молодший радник»; (2) місцем проживання: 二条 /ніджьо/, 六条 /рокуджьо/ тощо [Plutschow 1995, с.182-186]. Крім того, у розмовній практиці для іменування жінок широко використовувалися прізвиська. Таким чином, жіноча антропонімічна модель доби Хейан у документальних пам'ятках мала такі особливості:

1. безіменна номінація (за винятком імператриць та жінок найвищих рангів);
2. переважно одночленна структура.

Не дивно, що реальна традиція мала великий вплив і на літературу. Для японсько-го читача імена жіночих персонажів «Повісті про принца Генджі» на зразок 六条御息所 /рокуджьо-но мійсудокоро/ «служителька високої опочивальні з Шостої лінії» (придворний статус наложниці, яка мала дітей + місце проживання), 中納言 /чюнагон/ «радник середнього рівня» (мається на увазі придворна дама, донька радника) звучать природно, оскільки відображають традиційне уявлення про середньовічні правила іменування жінок. Для перекладачів «Повісті» та читачів-іноземців мало не кожне ім'я у творі викликає нездоланні труднощі інтерпретації. Крім того, зі зміною статусу при дворі, місця проживання або під час перебування у чернецтві, ім'я жінки може змінюватися у творі кілька разів, наприклад від прізвиська до назви резиденції, а потім придворної посади: 朧月夜 /обородзукійо/ «Місяць у серпанку» → 御匣殿 /мікушігедоно/ «Покої імператорської скрині, де шили та зберігали вбрання для імператорської родини» → 尚侍 /найші-но камі/ «розпорядниця (головна посада) Відомства придворних служниць». Безіменна номінація за посадою призводить і до плутанини між персонажами, особливо другорядними: 中納言 /чюнагон/ може позначати як самого радника середнього рівня, так і його доньку, а іноді навіть зовсім різних жінок, які були або сестрами, або обидві доньками радників однакового рангу; крім того, їхні батьки не перебували на тій самій посаді постійно: наприклад, пані Чюнагон кілька разів згадується як служниця Аої, першої дружини Генджі, а у главі 榊 /сакакі/ «Священне дерево сакакі» – як служниця Найші-но камі, доньки Правого міністра та таємної коханої Генджі.

Представники української та російської ономастичних шкіл ставляться до безіменної номінації персонажів у літературному творі по-різному. Н.В. Васильєва розглядає поняття «безіменність» у зв'язку з «анонімністю»: безіменність₁-відсутність імені, безіменність₂-незнання імені та безіменність₃-приховування імені [Васильєва 2007, с.276]. У «Повісті про принца Генджі» номінація персонажів побудована за принципом безіменність₂-приховування імені, що має глибоке культурно-історичне коріння. Крім того, Мурасакі Шікібу майстерно використовує і безіменність₂-незнання імені, даючи персонажам прізвиська за певними асоціаціями: 未摘花 /суецумухана/ досл. «квітка, у якої відривають кінчик», тобто дикий шафран, натякаючи на неприємну деталь зовнішності героїні – виступаючий червоний ніс; 夕顔 /югао/ «вечірній лик», асоціація з квітами місяццевіту біля будинку незнайомої дівчини. Однак евфемізація імен та заміна їх на апелювати в формі антропонімічних одиниць була невід'ємною частиною японської лінгвокультури протягом багатьох століть, тому, на нашу думку, у японській середньовічній літературі і не було інших можливостей для номінації персонажів. На думку О.В. Ланцовой, незважаючи на неможливість «роз-

шифрувати іменний код» при відсутності імені, «...часто сама безіменність персонажа постає ключем до розуміння образу, художнього задуму й авторської концепції в цілому» [Ланцова 2011, с.248]. У випадку «Повісті про принца Генджі» йдеться не тільки про художній задум та авторську концепцію, а й про цілком природний для роману доби Хейан спосіб організації антропонімічного простору. За Н.В. Мудровою, прізвиська та псевдоніми займають проміжну позицію між апелювальною лексикою та власне іменами дійових осіб [Мудрова 2008, с.103]. Крім того, у японській мові відсутні великі літери, що також унеможливує проведення чіткої межі між власними назвами та апелюваннями. Незважаючи на це, такий спосіб номінації персонажів, на нашу думку, є цілком історично обґрунтованим і до того ж дозволяє виділити цілу низку антропоетонімів з вираженим оціночно-експресивним забарвленням.

В основі номінації жіночих персонажів «Повісті про принца Генджі» лежать такі семантичні групи лексики:

1. Топоніми та місце проживання:

明石 /акаші/ «бухта Акаші», 花散里 /ханачіру сато/ «сад, де опадають квіти», 桐壺 /кіріцубо/ «Павільйон павлоній», 藤壺 /фуджіцубо/ «Павільйон гліцинії», 弘徽殿 /кокіден/ «Палац Щедрих нагород» та ін.

2. Посада або титул, назва клану:

御息所 /міясудокоро/ «служителька високої опочивальні», 尚侍 /найші-но камі/ «розпорядниця Відомства придворних служниць», 藤典侍 /то: найші-но суке:/ /то:/ «гліцинія» – показує приналежність до роду Фуджівара, /найші-но суке/ – «друга за найші-но камі посада у Відомстві придворних служниць»

3. Назви об'єктів живої природи:

朝顔 /асагао/ «ранковий лик», іпомея – трав'яниста рослина з родини в'юнкових, 葵 /аої/ «мальва», 紫 /мурасакі/ горобейник – польова рослина з дрібними білими квітами. З коренів горобейника виготовляли пурпурову фарбу, тому ці квіти стали символом кохання у японській поезії. Пурпуровий колір – колір кохання, а також ознака приналежності до аристократичного роду.

4. Асоціації, пов'язані із зовнішністю та людськими якостями персонажів:

末摘花 /суецумухана/ досл. «квітка, у якої відривають кінчик», дикий шафран – асоціація з непривабливим носом героїні; 空蟬 /уцусемі/ «пуста шкаралупка цикади» – асоціація виникла через те, що, марно намагаючись зустрітися з коханою, Генджі забрав із собою її кімоно, яке нагадувало йому пусту шкаралупку цикади.

Той самий жіночий персонаж може іменуватися кількома способами, залежно від змін у соціальному статусі, стосунків між персонажами (як у наведеному прикладі з пані Обороздукійо). Очевидно, для номінації персонажа у цьому випадку обирається домінуюча ознака. Це є, на нашу думку, ще одним свідченням того, що, за словами Г. Плутшоу, для японців аж до XIX століття ім'я було символом зв'язку людини з її роллю у суспільстві [Plutschow 1995]. Не дивно, що художня література повною мірою віддзеркалює це уявлення японців.

Таким чином, антропонімічний простір «Повісті про принца Генджі» є відображенням поглядів японців доби Хейан на природу імені, його головну функцію (ідентифікація носія імені в ієрархії суспільства). Жіноча антропонімічна модель зазна-

ченого періоду складалася переважно з одного, рідше двох або більше компонентів, в її основу покладена безіменна номінація через місце проживання, соціальний статус або прізвище. Такий спосіб іменування персонажів викликає сумніви щодо доречності застосування до імен твору терміну «антропонім», але у японській середньовічній літературі безіменна номінація є одним з небагатьох можливих способів наділення персонажів іменем. Натомість багатство асоціацій та потужний оціночно-експресивний потенціал жіночих імен «Повісті про принца Генджі» – цінні джерела дослідження їх художніх функцій у романі.

Список використаних джерел:

1. Васильева Н.В. Поэтика безымянности (по мотивам Милана Кундеры) / Н.В. Васильева // Имя: Семантическая аура / Ин-т славяноведения РАН. – М.: Языки славянских культур, 2007. – С. 271-288.
2. Калинкин В.М. Поэтика онима / Валерий Михайлович Калинкин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 409 с.
3. Карпенко Ю.О. Літературна ономастика. Збірник статей / Юрій Олександрович Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2008. – 326 с.
4. Ланцова О. В. Пространство безымянности в произведениях Бернардо Ачаги / О.В. Ланцова // Знание. Понимание. Умение. – МосГУ, 2011. – № 1. – С. 248-251
5. Мудрова Н. В. Прозвища и псевдонимы как “заместители” реальных имен персонажей в произведениях Н.С. Лескова / Наталя Володимирівна Мудрова // Логос ономастики.– Донецк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. –№ 2. – С. 102-104.
6. Сикибу Мурасаки. Повесть о Гэндзи [В 4 кн.] — Перевод с японского Т. Соколовой-Делюсиной. — М.: Наука, 1991
7. Федотова Ю. С. Трансформація жіночої антропонімічної моделі у Японії протягом XII-XIX ст. / Юлія Сергіївна Федотова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012, – № 40. – С. 143-147.
8. Фролова Е. Л. Японский язык. Имена собственные / Е.Л. Фролова. – М.: Муравей, 2004. – 160 с.
9. Plutschow H. Japan's Name Culture: The Significance of Names in a Religious, Political and Social Contexts. – Routledge, 1995. – 260 p.
10. Японська література: Хрестоматія. Том I (VII-XIII ст.) / [упоряд. : Бондаренко І.П., Осадча Ю.В.]. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 562 с.
11. 西沢正史編 (2007) 『源氏物語作中人物辞典』東京堂
12. フェドトヴァ・ユーリア (2012) 「文体固有名詞学の日本古典文学作品への応用の試み —『源氏物語』を基に—」 『研究計画書・小論文・レポート集』pp. 26–29 国際交流基金関西国際センター

Ю. Федотова, ассист.

Киевський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

БЕЗЫМЯННАЯ НОМИНАЦИЯ ЖЕНСКИХ ПЕРСОНАЖЕЙ В «ПОВЕСТИ О ГЭНДЗИ» МУРАСАКИ СИКИБУ

В статье рассматриваются источники формирования женского антропонимикона «Повести о Гэндзи», структура антропонимических моделей и способы номинации женских персонажей. Прослеживается связь между антропонимической традицией периода Хэйан и осо-

бенностями номінації персонажей автором произведения, обосновується замість змінна функція прозвищ і названий должностей жінок в романі.

Ключевые слова: антропоним, структура антропонимической модели, безымянная номинация, прозвище, ассоциация

Y. Fedotova, teaching assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

NAMELESS NOMINATION OF FEMALE CHARACTERS IN 'THE TALE OF GENJI' BY MURASAKI SHIKIBU

The article examines the roots of female characters' nomination in 'The Tale of Genji', the structure of female anthroponymic models and ways of female characters nomination. It follows the connection between the Japanese anthroponymic tradition of the Heian period with the peculiarities of characters' nomination by the author and explains the substitutive function of the female characters' nicknames and positions in the novel.

Key words: anthroponym, anthroponymic model structure, nameless nomination, nickname, association

УДК 811.521

В. Філонова, асист.,

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ВИРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В МІФОЛОГІЧНО-РЕЛІГІЙНІЙ ЛЕКСИЦІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості проблематики дослідження мовної картини світу та особливості вираження японської мовної картини світу в лексиці міфологічно-релігійної сфери.

Ключові слова: мовна картина світу, міфологічно-релігійна лексика, міфічні істоти, божества, міфологічне світосприйняття

Поняття «картина світу» належить до фундаментальних наукових понять. Воно виражає найсуттєвіші характеристики людини, її буття, взаємозв'язки з позамовною дійсністю. Картина світу як його глобальний образ постійно формується у процесі контактування людини з навколишнім середовищем та іншими членами соціуму, світосприйняттям, яке є виявом характеру духовної сутності особистості. Картина світу – це те, що йде перед усім від людини, плід її сприйняття, фантазій, мисленнєвих процесів. Всесвіт, як всеохопний світ, є для людини всеосяжним предметом пізнання. Разом з тим світ - це й сама людина, коли йдеться про внутрішні її світовідчуття, переживання, розумову діяльність, невіддільну від мови, як способу організації інформації про сам світ, а ширше - всесвіт. Тому феномен світу, пізнаного через мову, постає для людини передусім таким, яким постає для неї її мова.